

УДК 004.8:347.78

<https://doi.org/10.32703/2663-6352/2026-1-19-127-134><https://orcid.org/0000-0003-2663-9892>**Шевченко А. Є.,**

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри теорії та історії держави і права
Державного податкового університету,
м. Ірпінь, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-5716-1273>**Драган І. О.,**

доктор наук з державного управління, професор,
завідувач кафедрою права та правоохоронної діяльності,
публічного управління та адміністрування,
Державний університет «Житомирська політехніка»
м. Житомир, Україна

<https://orcid.org/0000-0003-0523-030X>**Григорчук М. В.,**

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри права та правоохоронної діяльності
Державного університету «Житомирська політехніка»,
м. Житомир, Україна

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ І АВТОРСЬКЕ ПРАВО: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню актуальних проблем правового регулювання використання систем штучного інтелекту (далі – ШІ) у сфері авторського права. У сучасних умовах стрімкого розвитку цифрових технологій системи штучного інтелекту дедалі активніше застосовуються у процесі створення різноманітних результатів творчої діяльності, зокрема текстів, музичних творів, зображень, програмного забезпечення та інших об'єктів інтелектуальної власності. Це зумовлює виникнення нових правових викликів, пов'язаних із визначенням правового статусу таких результатів, встановленням суб'єкта авторського права та визначенням меж правової відповідальності учасників відповідних правовідносин.

У статті узагальнено теоретичні засади нормативно-правового регулювання та проаналізовано емпіричну базу щодо використання систем штучного інтелекту у науковій і творчій діяльності. Проаналізовано сучасні наукові підходи до визначення правового статусу результатів інтелектуальної діяльності, створених із застосуванням алгоритмів машинного навчання, а також досліджено питання можливості їх правової охорони у межах чинного авторського законодавства.

Особливу увагу приділено проблемам правового захисту та охорони об'єктів інтелектуальної власності, створених із використанням технологій штучного інтелекту, а також визначенню меж відповідальності розробників, користувачів та власників відповідних технологій. Досліджено нормативно-правові засади охорони авторських прав, передбачені положеннями Цивільний кодекс України та Закон України «Про авторське право і суміжні права», а також здійснено порівняльний аналіз міжнародних підходів до правового регулювання результатів діяльності штучного інтелекту.

Проаналізовано конституційні гарантії щодо захисту інтелектуального права у найбільш широкому розумінні цього правового інституту, зосереджено увагу на особливостях оцінки особистісного вкладу науковця у результати його доробку, створеного з використанням технологій штучного інтелекту.

У роботі обґрунтовано необхідність удосконалення національного законодавства з урахуванням міжнародних стандартів та сучасних тенденцій розвитку цифрових технологій. Запропоновано напрями гармонізації правового регулювання у сфері використання штучного інтелекту з європейськими підходами до захисту інтелектуальної власності.

Ключові слова: *штучний інтелект, авторське право, інтелектуальна власність, цифрові технології, правове регулювання, результати творчої діяльності, алгоритми штучного інтелекту.*

SHEVCHENKO A., DRAHAN I., HRYHORCHUK M. ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND COPYRIGHT: CURRENT CHALLENGES AND LEGAL REGULATION

Abstract.. *The article is devoted to the study of current issues related to the legal regulation of the use of artificial intelligence systems (hereinafter – AI) in the field of copyright law. In the context of the rapid development of digital technologies, artificial intelligence systems are increasingly used in the process of creating various results of creative activity, including texts, musical works, images, software and other objects of intellectual property. This process generates new legal challenges related to determining the legal status of such results, identifying the subject of copyright, and defining the limits of legal responsibility of participants in the relevant legal relations.*

The article summarizes the theoretical foundations of legal regulation and analyzes the empirical basis concerning the application of artificial intelligence systems in scientific and creative activities. Modern scientific approaches to determining the legal status of intellectual products created with the use of machine learning algorithms are examined, as well as the possibility of their legal protection within the framework of current copyright legislation.

Particular attention is paid to the issues of legal protection of intellectual property objects generated with the use of artificial intelligence technologies, as well as to determining the scope of liability of developers, users and owners of such technologies. The regulatory framework for copyright protection provided by the provisions of the Civil Code of Ukraine and the Law of Ukraine “On Copyright and Related Rights” is analyzed, and a comparative analysis of international approaches to the legal regulation of the results of artificial intelligence activities is carried out.

The constitutional guarantees for the protection of intellectual rights in the broadest understanding of this legal institution have been analyzed, with particular attention focused on the specific features of assessing the personal contribution of a researcher to the results of their work created using artificial intelligence technologies.

The study substantiates the necessity of improving national legislation taking into account international standards and modern trends in the development of digital technologies. The author proposes directions for harmonizing legal regulation in the field of artificial intelligence with European approaches to the protection of intellectual property rights.

Keywords: *artificial intelligence, copyright, intellectual property, digital technologies, legal regulation, results of creative activity, artificial intelligence algorithms.*

Постановка проблеми: полягає у відсутності чіткого правового регулювання використання технологій штучного інтелекту у сфері авторського права, зокрема щодо визначення суб'єкта авторського права на результати творчої діяльності, створені із застосуванням алгоритмів ШІ. Чинні норми Цивільного кодексу України та Закон

України «Про авторське право і суміжні права» орієнтовані на визнання автором виключно фізичної особи, що створює правову невизначеність щодо правового статусу таких результатів. У зв'язку з цим виникає необхідність удосконалення національного законодавства з урахуванням міжнародних підходів до регулювання використання штучного інтелекту у сфері інтелектуальної власності.

Актуальність теми дослідження зумовлена стрімким розвитком технологій штучного інтелекту та їх активним використанням у творчій, науковій і професійній діяльності. Використання таких технологій породжує нові правові виклики у сфері охорони інтелектуальної власності, зокрема щодо визначення авторства, правового режиму результатів творчої діяльності та меж відповідальності учасників відповідних правовідносин. У цьому контексті особливої ваги набуває необхідність удосконалення національного правового регулювання з урахуванням положень Цивільного кодексу України, Закону України «Про авторське право і суміжні права» та сучасних міжнародних підходів до регулювання використання технологій штучного інтелекту у сфері авторського права.

Актуальність дослідження також обумовлена необхідністю сформулювати нові правові підходи до регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності в умовах поширення технологій штучного інтелекту. Особливої ваги ця проблема набуває для України, де процес цифрової трансформації економіки та інтеграції у європейський правовий простір потребує гармонізації національного законодавства із сучасними міжнародними стандартами.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Проблематика правового регулювання використання технологій штучного інтелекту у сфері авторського права активно досліджується у сучасній юридичній науці. У наукових працях зарубіжних та вітчизняних учених значна увага приділяється питанням визначення авторства, оригінальності та правового режиму результатів творчої діяльності, створених із використанням систем штучного інтелекту. Зокрема, дослідники зазначають, що стрімкий розвиток генеративних моделей ШІ ставить під сумнів традиційні концепції авторства, які історично ґрунтуються на творчому внеску людини.

Правовідносини у сфері використання штучного інтелекту досліджувались у роботах таких науковців, як: А. Болкотун, О. Г. Вакаренко, О. Єфімчук, Ю. М. Капіца, О. І. Косілова, С. В. Кудін, І. В. Лащик, Д. С. Махновський, А. І. Радченко, Р. Стефанчук, К. С. Шахбазян, А. Є. Шевченко, О. Яра та ін.

Попри значну кількість наукових праць, низка теоретичних і практичних питань залишається дискусійною, зокрема щодо визначення правового статусу результатів діяльності штучного інтелекту, критеріїв творчого внеску людини та оптимальної моделі правового регулювання таких правовідносин, що зумовлює необхідність подальших наукових досліджень у цій сфері.

Метою статті є комплексний аналіз взаємодії штучного інтелекту та авторського права, визначення основних правових проблем у цій сфері та обґрунтування можливих напрямів удосконалення правового регулювання.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання:

- проаналізувати теоретичні засади взаємодії штучного інтелекту та авторського права;
- визначити особливості правового статусу результатів діяльності штучного інтелекту;
- дослідити міжнародний досвід правового регулювання авторських прав у контексті використання ШІ;
- сформулювати пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання в Україні.

Виклад основного матеріалу. Стрімкий розвиток цифрових технологій, зокрема систем штучного інтелекту (далі – ШІ), зумовлює істотні трансформації у сфері інтелектуальної власності. Сучасні алгоритми машинного навчання здатні створювати тексти, музичні твори, зображення, програмний код, аудіовізуальний контент та інші результати творчої діяльності, які

традиційно належали до сфери авторського права. Такі можливості технологій породжують низку нових правових питань, пов'язаних із визначенням суб'єкта авторства, правового режиму результатів діяльності штучного інтелекту, а також меж відповідальності розробників і користувачів відповідних систем.

Штучний інтелект є комплексом технологій, що дозволяють комп'ютерним системам виконувати завдання, які традиційно потребують інтелектуальної діяльності людини. До таких завдань належать аналіз інформації, розпізнавання образів, генерація текстів і зображень, прийняття рішень тощо.

Сучасні генеративні системи штучного інтелекту використовують алгоритми машинного навчання, які здатні створювати нові об'єкти на основі аналізу великих масивів даних. Це призводить до появи нових форм творчості, у яких поєднуються людський інтелект і можливості алгоритмічних систем.

Говорячи про основи правового регулювання у сфері застосування технологій штучного інтелекту, першочергово звертаємося до конституційних гарантій верховенства права. Цей принцип розширено положеннями статті 54 Конституції України, згідно з якою «Громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності.

Кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом» [1].

Практичне застосування цієї гарантії відносно ШІ вбачаємо в обмеженні протиправного втручання сторонніх чинників у результати творчої діяльності суб'єктів, які презентують результати свого інтелектуального доробку.

Іншою сферою застосування конституційних інструментів стримування протиправного втручання ШІ у сфері, пов'язані з використанням інформації, є те, що створений без участі людини інформаційний продукт, без доведення авторського права, може бути віднесений до публічного домену.

У контексті вищезазначеного звертаємося до положень Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні, схваленої 02.12.2020 року розпорядженням Кабінету Міністрів України № 1556-р.

Вказаним документом штучний інтелект визначено як «організовану сукупність інформаційних технологій, із застосуванням якої можливо виконувати складні комплексні завдання шляхом використання системи наукових методів досліджень і алгоритмів обробки інформації, отриманої або самостійно створеної під час роботи, а також створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених завдань, а галузь штучного інтелекту – «напряму діяльності у сфері інформаційних технологій, який забезпечує створення, впровадження та використання технологій штучного інтелекту» [2].

Отже, відмінними ознаками-характеристиками категорії «штучний інтелект» є організована сукупність, здатність виконувати складні комплексні завдання, використовувати системи наукових методів досліджень і алгоритмів обробки інформації, яку може отримувати або самостійно створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією, а також визначати способи досягнення поставлених завдань.

На цьому етапі, отримавши нормативне визначення та дослідивши характерні ознаки ШІ, можна торкнутися теоретико-правового аспекту цієї проблеми. Так, у фахових дискусіях щодо правового статусу результатів діяльності штучного інтелекту вказується, що одним із ключових

питань є визначення суб'єкта авторського права у випадках використання систем штучного інтелекту.

У традиційній доктрині авторського права вихідною є антропоцентрична концепція творчості, згідно з якою автором твору може бути виключно людина. Проте використання генеративних систем штучного інтелекту ставить під сумнів цю класичну модель, оскільки значна частина контенту створюється без безпосереднього творчого втручання людини. У зв'язку з цим у науковій літературі та правозастосовній практиці активно обговорюється питання правового статусу результатів діяльності штучного інтелекту та можливості їх правової охорони.

Дослідники проблем правового регулювання інтелектуальної власності на об'єкти, створені штучним інтелектом, Д. Коваленко та М. Уткіна звертають увагу на те, що «штучний інтелект досягнув небаченого прогресу та почав створювати власні вироби, які наразі, як і будь-які об'єкти авторського права, виготовлені людиною, потребують правового регулювання та захисту» [3, с. 198].

На думку Р. О. Стефанчука, «Важливою складовою дослідження технологій штучного інтелекту є правова компонента, яка пов'язана з визначенням правового статусу ШІ, авторським правом на твори, створені ШІ, відшкодування шкоди, завданої роботами тощо» [4].

О. Петрів висловлюється про те, що «З набранням чинності нового закону «Про авторське право та суміжні права» [5] результати роботи штучного інтелекту підпадають під правове регулювання як неоригінальний об'єкт, згенерований комп'ютерною програмою, що охороняється правом особливого роду (*sui generis*). «Ці права регулюють об'єкти, створені внаслідок роботи комп'ютерної програми. Ці об'єкти не містять творчого підходу та генеруються без участі людини. Як результат, особисті немайнові права на такі об'єкти не виникають, адже вони можуть належати лише фізичній особі, але аж ніяк не штучному інтелекту» [6].

На наш погляд, до ключових проблем правового регулювання порядку застосування та оцінювання ШІ належать:

- визначення авторства;
- використання авторських творів для навчання ШІ;
- відповідальність за порушення авторських прав;
- економічні наслідки автоматизації творчості.

Водночас у науковій літературі висловлюються різні підходи до вирішення цієї проблеми:

- визнання користувача або розробника автором твору;
- створення спеціального режиму охорони (*sui generis*);
- віднесення таких результатів до публічного домену.

Більшість дослідників підтримує підхід, відповідно до якого твори, створені виключно алгоритмами без творчого внеску людини, не можуть бути об'єктами авторського права.

На думку І. В. Лашика, «авторське право захищає творчість автора-людини і не може бути надане комп'ютерним програмам або їх розробникам. Адже безглуздо вважати автором створеного ШІ контенту саму програму, яка згенерувала дані, або фахівців, які її створили, так само, як і виготовлювачів її складових або постачальників електрики, завдяки якій вона працює. ШІ – це лише інструмент у руках людини, яка творчо змінює світ, а не самостійна недетермінована річ [7, с. 93].

Дослідники Ю. М. Капіца, К. С. Шахбазян та ін. висловлюються про те, що «Відповідно до законодавства України та доктрини авторського права континентальних країн, до яких належить й Україна, первинним суб'єктом, якому належить авторське право, є автор твору» [8, с. 12].

О. Єфімчук констатує, що законодавство нашої держави поки що не дає підстав визнавати за штучним інтелектом авторство на об'єкти інтелектуальної власності. Утім, не можна виключати того, що такий підхід із часом зміниться, адже на серед представників міжнародної

спільноти вже обговорюється правовий статус роботів, зокрема й можливість визнання їх як «електронних осіб». Разом із тим дискусійність питання наразі не зводиться тільки до можливості визнання авторства за самим штучним інтелектом [9].

На нашу думку, крапку у цьому дискурсі покладає Цивільний кодекс України [10], в якому статтею 434 (Твори, які не є об'єктами авторського права) визначено перелік ознак і документів, які не можна вважати об'єктами авторського права: Не є об'єктами авторського права:

- 1) акти органів державної влади та органів місцевого самоврядування (закони, укази, постанови, рішення тощо), а також їх офіційні переклади;
- 2) державні символи України, грошові знаки, емблеми тощо, затверджені органами державної влади;
- 3) повідомлення про новини дня або інші факти, що мають характер звичайної прес-інформації;
- 4) інші твори, встановлені законом.

Крім того, положеннями Закону України «Про авторське право і суміжні права» [5] вказано, що «неоригінальні об'єкти, згенеровані комп'ютерною програмою (програмами), охороняються правом особливого роду (*sui generis*)» (ч. 4 ст. 8 Закону), водночас «твори, створені фізичними особами з використанням комп'ютерних технологій, не вважаються неоригінальними об'єктами, згенерованими комп'ютерною програмою» (абз. 2 ч. 1 ст. 33 Закону).

Щодо міжнародного досвіду правового регулювання, то слід зазначити, що різні держави застосовують різні підходи до вирішення проблеми авторства творів, створених штучним інтелектом. Більшість країн приєдналася до міжнародних угод у цій сфері – Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів (1886), Всесвітньої конвенції про авторське право (1952), Конвенції про охорону інтересів виробників фонограм від незаконного відтворення їхніх фонограм (1971), Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (1994), Договору Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право (1996) та ін.

Вибірковий аналіз підходів до розуміння значення ШІ як учасника сфери, пов'язаної з використанням авторського права, показав, що Європейське право інтелектуальної власності зберігає традиційний підхід до авторства, згідно з яким автором може бути лише людина, суди США також дотримуються концепції людського авторства, а законодавство Великої Британії передбачає спеціальний режим для комп'ютерно створених творів.

Дослідний Мак Джон С. (McJohn S.) зазначає, що «Концептуальні засади авторського права побудовані на вільному обігу ідей та неможливості встановлення монополії на них. У доктрині пояснюється, що ідеї, незалежно від їх оригінальності чи ретельної продуманості, відкриті для використання без необхідності одержувати дозвіл. Свобода в їх копіюванні відіграє центральну роль в авторському праві, воно заперечує надання охорони ідеї, проте гарантує охорону тому особливому способу, в який автор її виражає. Достатнім стимулом для створення нових творів є надання автору виключних прав, обмежених вираженням у творах, і це правило не завдає шкоди авторам. Автори - також користувачі, кожен твір вміщує ідеї, які вже колись певною мірою були використані» [11].

У зв'язку із цим постає питання регуляторного статусу ШІ: чи може він розглядатися як окремий учасник правовідносин і в якому статусі? Визнання суб'єктивності ШІ залишається радикальною та малоімовірною ідеєю на сучасному етапі, однак експерти пропонують інші шляхи регулювання, зокрема створення етичних і поведінкових кодексів для використання ШІ.

Так, О. Яра наголошує на необхідності розроблення таких документів, які б не лише мінімізували ризики використання ШІ, але й відповідали цінностям Європейського Союзу та Хартії прав людини [12].

На нашу думку, для забезпечення ефективного правового регулювання доцільно:
- розробити спеціальні норми щодо використання ШІ;

- запровадити механізми компенсації авторам;
- гармонізувати законодавство з правом ЄС;
- визначити правовий режим творів, створених штучним інтелектом.

У контексті вищезазначеного цікавою є думка, висловлена авторами статті «Вплив штучного інтелекту на реалізацію прав і свобод людини і громадянина в Україні» А. Є. Шевченком, С. В. Кудіним та О. І. Косіловою. Науковці зазначають, що «Проблема впливу штучного інтелекту... пов'язана, перш за все, із захистом права людини на гідність як основного та основоположного права людини, а також право на повагу до приватного та сімейного життя, свободу вираження поглядів, недискримінацію, право на свободу пересування, право на свободу і чесні вибори, право на справедливий суд. Саме тому дослідники на підставі аналізу наукової літератури зосередили свою увагу на дослідження впливу штучного інтелекту на реалізацію окремих прав та свобод людини і громадянина в Україні, а також аналізі ризиків, пов'язаних з цим впливом» [13, с. 66-67].

Отже, доходимо висновку, що розвиток технологій штучного інтелекту суттєво змінює традиційні уявлення про творчість та авторство. Сучасні правові системи стикаються з необхідністю адаптації законодавства до нових технологічних реалій. Ефективне правове регулювання у сфері взаємодії штучного інтелекту та авторського права повинно забезпечувати баланс між стимулюванням інновацій та захистом прав авторів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України : Закон України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141.
2. Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 1556-р від 02.12.2020 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text> (дата звернення 05.03.2026 року).
3. Коваленко Д. О., Уткіна М. С. Проблема правового регулювання інтелектуальної власності на об'єкти, створені штучним інтелектом. Нове українське право. 2022. Вип. 1. С.197–201.
4. Стефанчук Р. О. Інформаційні технології та право: quo vadis? Право України. 2018. № 1. С. 30–50. doi: <https://doi.org/10.33498/loou2018-01-030> (дата звернення 05.03.2026 року).
5. Про авторське право та суміжні права : Закон України від 01.12.2022 № 2811-IX. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text> (дата звернення 05.03.2026 року).
6. Петрів О. Штучний інтелект та авторське право. Центр демократії та верховенства права : вебсайт. URL: <https://cedem.org.ua/analytics/shtuchnyi-intelekt-avtorske-pravo/> (дата звернення 05.03.2026 року).
7. Лащик І. В. До питання про визначення авторства інтелектуального продукту, створеного за допомогою штучного інтелекту. Проблеми законності. 2025. Вип. 168. С. 79-99.
8. Питання охорони авторського права у наукових виданнях (методичні рекомендації). Ю. М. Капіца, К. С. Шахбазян, Д. С. Махновський, О. Г. Вакаренко, А. І. Радченко, З. А. Болкотун. Київ, 2017. 110 с.
9. Єфімчук О. Чи може штучний інтелект бути визнаний автором твору? URL : https://zib.com.ua/ua/133716-avtorom_tvoru_shtuchnogo_intelektu_mozhe_buti_viznana_lishe_.html (дата звернення: 06.03.2026 року).
10. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356.
11. McJohn S. Copyright: Examples and Explanations. New York: Aspen Publishers, 2006. P. 12, 78, 79.

12. Yara O., Brazheyev A., Golovko L., Bashkatova V. Legal Regulation of the Use of Artificial Intelligence: Problems and Development Prospects. *European Journal of Sustainable Development*. 2021. Vol. 10 (1). P. 281-289. DOI: <https://doi.org/10.14207/ejsd.2021.v10n1p281> (дата звернення: 05.03.2026 року).
 13. Шевченко А. Є., Кудін С. В., Косілова О. І. Вплив штучного інтелекту на реалізацію прав і свобод людини і громадянина в Україні. *Legal Bulletin*. №2(8). 2023. С. 66-74.
-

Дата першого надходження рукопису до видання: 10.03.2026

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.03.2026

Дата публікації: 17.04.2026